

2021 | 2 VPWinfo.nl

Kwartaalblad van de Beroepsgroep VPW, onderdeel van **CNV Kerk & Ideëel**

Postadres: Postbus 2510, 3500 GM Utrecht | Bezoekadres: Tiberdreef 4, 3561 GG Utrecht

E rkpastoraalwerk@cnu.nl | I www.vpwinfo.nl

Pastoraat en geestelijke verzorging

Werelden van verschil?

Scherven

wat mij persoonlijk bezighoudt

Op Koningsdag ontmoet ik op het fietspad J., een bekende uit de tijd dat ik hier nog in de parochie werkte. Ik groet hem en stap af. Hij heeft zijn fiets langs de weg geparkeerd en is met een stoffer en blik in de weer om het fietspad vrij te maken van een grote hoeveelheid glasscherven. Ik was er op de heenweg omheen geslalomd. Het raakt me, zijn simpele maar effectieve zorg voor onze buurt. We raken in gesprek en hij vraagt of ik het nieuws al gehoord heb. Ja, ik zat ook in de kerk toen ons parochiebestuur bekendmaakte dat zij op last van de bisschop zich binnenkort gaat terugtrekken uit *Het Brandpunt*. Dat is de gemeenschap binnen onze Amersfoortse parochie waar katholieken en protestanten sinds 30 jaar samen optrekken in vieren, leren, dienen en delen.

Parochiaan J. – geen Brandpuntganger – is geschokt en vraagt waarom dit in vredesnaam moet gebeuren. De aanleiding laat zich raden: het begrotingstekort van de parochie en een beperkte pastorale menskracht. Die beperkte middelen moeten vooral aangewend worden voor het vieren van de zondagse Eucharistie, en aangezien deze oecumenische gemeenschap daar geen bijdrage aan levert...

Het deed me pijn te horen dat Eucharistie en oecumene zo tegen elkaar uitgespeeld worden. Alsof beide niet van wezenlijk belang zijn en behoren tot de identiteit van onze kerk! Ook ik heb destijds met hart en ziel in de oecumene hier gewerkt en de soms moeilijke maar altijd verrijkende

ledere scherf zullen ze
naar het Licht draaien
om het vuur
van geloof,
hoop en
liefde aan te
wakkeren

kanten van dit samenwerken ervaren. Nu sta ik als parochiaan meer op afstand, maar ik merk om me heen dat de initiatieven en activiteiten die vanuit de oecumene groeien jong en oud in onze stad steeds weer inspireren en in beweging zetten. *Het Brandpunt* is daarin een onmisbare schakel en van betekenis voor de gehele parochie.

Menige parochie – vermoeid, vergrijsd en onzeker over wat de toekomst brengt, zeker ná corona – droomt

ervan zo'n vitale gemeenschap in haar midden te hebben. Mijn parochie koerst nu op een breuk die veel scherven zal geven. Ik kijk er met schaamte naar en denk dat deze scherven ons weinig geluk zullen brengen. Een plaats van geloof en eenheid wordt afgedankt. Het aanzien van onze parochie in de stad gaat aan diggelen, ten opzichte van alle partners in de oecumene. Maar ook bij veel parochianen wekt deze stap geen hoop, geen perspectief of nieuw vertrouwen.

En bij *Het Brandpunt* dan? De mensen daar hebben al voor heel wat hete vuren gestaan. Er zit veerkracht in hun DNA. Waar een deur gesloten wordt, zoeken zij het raam dat open staat. Iedere scherf zullen ze naar het Licht draaien om het vuur van geloof, hoop en liefde aan te wakkeren. In vertrouwen dat Hij zelf oproept tot eenheid.

Marianne van Tricht
voorzitter beroepsgroep VPW

INHOUD

Er is veel aan de hand op het terrein van het begeleiden van mensen in hun levens- en geloofsvragen. De context waarin deze vragen worden gesteld speelt daarin een steeds belangrijker rol. Die wordt al lang niet meer alleen gevormd door een parochie. In de context van gezondheidszorg, defensie en justitie wordt het begeleiden van deze vragen behartigd door de geestelijke verzorging.

DE PRAKTIJK

4 Pastorale begeleiding in een parochie

Huub Flohr

6 Van parochiepastoraat naar geestelijke verzorging

Margot Dijkman en Margreet Sanders

9 Geestelijke verzorging in de ETZ kliniek en De Wijngaerd

Colm Dekker

12 Geestelijke verzorging in de eerste lijn

Thea Sprangers

DE REFLECTIE

18 Parochiepastoraat en geestelijke verzorging: werelden van verschil of communicerende vaten?

Dr. J.W.G. (Sjaak) Körver

Haar plek is in de coronacrisis steeds meer zichtbaar geworden. Het pastoraat bij levensvragen vindt – in tegenstelling tot de liturgische component van het parochiewerk – vaak in de luwte plaats.

In dit nummer van VPWinfo verkennen we de begrippen *parochiepastoraat* en *geestelijke verzorging* ten opzichte van elkaar.

De praktijkartikelen openen met een bijdragen van Huub Flohr, parochiepastoor. Hoewel hij het persoonlijk gesprek over geloof en leven hoog in het vaandel heeft, moet de gelegenheid daartoe steeds weer worden gezocht. Margreet Sanders en Margot Dijkman kennen zowel het pastoraat als de geestelijke verzorging. In een dubbel-interview verkennen ze de (on)mogelijkheden van beide werkvelden.

Ook Ad van Kuijck maakt een vergelijking. In zijn geval gaat het om het verschil tussen werken in een groot ziekenhuis en een kleine instelling voor ouderen. Tot slot geeft Thea Sprangers een inkijkje in het werk van de geestelijk verzorger in de eerste lijn.

In de reflectie geeft Sjaak Körver een achtergrond bij de vier praktijk-impressies.

DE RUBRIEKEN

14 Gelezen

Alle dingen nieuw

Een theologische visie voor de 21ste eeuw

Deel 1: Inleiding en Invocatio

Wiel Hacking

16 Begeesterd

Kijk naar Mij

Juliëtte Allen-de Valk

21 Nieuws uit de VPW-en

Mirjam Dirx

24 Column

Stropdas!

Rob Lijesen

Pastorale begeleiding in een parochie

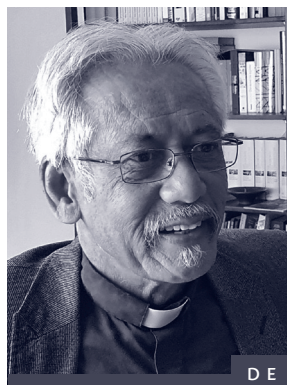
“Als ik in een week niet tenminste twee pastorale contacten heb gehad is mijn week pastoraal niet geslaagd”, zei Huub Flohr twee jaar terug in het parochiebestuur. Het was een verzuchting, omdat hij te vaak meemaakte dat hij niet aan pastorale gesprekken toekwam. Als priester en zeker als pastoor van een grote parochie als de Sint Christoffel in het bisdom Rotterdam ervaart hij dat juist dit belangrijke onderdeel van het parochiepastoraat onder grote druk staat.

Veel tijd gaat zitten in de organisatie van parochie-activiteiten op de verschillende taakvelden en vooral in de liturgie in de zes kerken. Met een klein pastoraal team van 3 personen is dat flink aanpoten. We zijn alle drie zestigers, dus ook niet meer de jongsten. Als het dan tot pastorale gesprekken komt, dan is dat meestal in de marge van sacramentenvoorbereiding en -toediening en bij de voorbereiding van uitvaarten.

Gelegenheid zoeken Naast deze standaardgelegenheden heb ik er al jaren een gewoonte van gemaakt om niemand uit de kerk uit te laten schrijven voordat ik met hem of haar een gesprek heb gehad. Dergelijke bijna ‘canonieke’ gesprekken voer ik met een pastorale intentie, maar dus ook dan weer bij gelegenheid. Zelden komt het voor dat iemand uitdrukkelijk zelf om een gesprek vraagt. In de meeste gevallen gaat het dan via een hulpverlener om iemand met een psychische complicatie. Dat levert dan vaak een reeks van gesprekken op, zodat je van een begeleidingstraject kunt spreken. Dat is niet zo met incidentele bezoeken bij mensen thuis bij gelegenheid van een huiszegening, waar ik af en toe voor word gevraagd. Ook bij die bezoeken probeer ik een pastoraal gesprek aan te knopen, al lukt dat vaak niet als er meer familieleden aanwezig zijn.

Corona, een kans En dan breekt het coronavirus uit en gaat de kerk op slot. Allerlei parochieactiviteiten komen tot stilstand en de vieringen worden tot een minimum gereduceerd. Dus is er meer tijd voor pastorale contacten. Bovendien komen mensen in onzekerheid terecht, zodat je mag verwachten dat er meer vraag zal zijn naar een luisterend oor of naar pastorale bemoediging. Om die reden bevordert het team door vrijwilligers bediende telefoonposten. De praktijk wijst echter uit dat daar nauwelijks gebruik van wordt gemaakt. Toch heb ik op suggestie van de telefoonposten een aantal alleenwonenden bezocht, die te kennen hebben gegeven een gesprek met een pastor op prijs te stellen.

Vervolgens besluit ik om zelf het initiatief te nemen en parochianen op te bellen van wie ik een telefoonnummer heb en weet dat zij op een of andere manier positief bij de parochie betrokken zijn. In eerste aanleg doe ik een belronde onder gezinnen waarbinnen ik in de afgelopen vier jaren dat ik in de parochie werkzaam ben, een kind heb gedoopt. Dat brengt mij bij thuiswerkende ouders, waaronder een aantal vaders, die ik buiten deze coronaperiode waarschijnlijk niet aan de

Huub Flohr

sinds 1979 priester van het bisdom Rotterdam en sinds 2016 pastoor parochie Sint Christoffel bisdom Rotterdam*

DE PRAKTIJK

telefoon had gekregen. Mijn vraag naar hoe het in deze bijzondere tijd met het gezin gaat, levert blijken van verrast zijn op en ook een soms onverwacht openhartig gesprek. Datzelfde effect sorteert ik als tijdens de tweede lockdown de oudste betrokken parochianen in twee parochielocaties waar ik de eerst aanspreekbare pastor ben, aan de beurt komen. Ik heb dankzij de coronaperiode en het stilvallen van tal van parochie-activiteiten meer pastorale gesprekken gevoerd dan in vergelijkbare periodes daarvoor. Meestal waren het telefoongesprekken van een kwartier tot een uur.

Present stellen De grootschaligheid van de huidige parochies laat het niet meer toe, dat je als pastor je parochianen persoonlijk kent. Bovendien mag je er niet meer van uitgaan, dat je als vanzelfsprekend welkom bent. Bij mensen met psychische klachten kan pastorale begeleiding langdurig zijn. Maar in de meeste situaties gaat het om incidentele contacten. Ik probeer dan om mensen op de diepere laag van hun religieuze gevoelens te bereiken en daar te laten voelen dat zij ertoe doen, op zijn minst vanuit de zicht van God. Juist bij kerkuittreders probeer ik tot deze laag door te dringen. Vaak gebeurt dat op het moment, dat zij het gevoel hebben serieus genomen te zijn in hun verlangen om van de last van het kerklidmaatschap bevrijd te zijn. De gedachte dat zij door hun doop blijvend verbonden zijn met de andere familieleden van het huisgezin van God, ook al willen ze geen lid meer zijn van de *club van Rome*, zet hen meestal aan het denken.

Deze verbondenheid voelen door met elkaar te delen wat mensen ten diepste bezighoudt, is een vorm van gemeenschapsopbouw die dieper gaat dan het verrichten van gezamenlijke activiteiten op het gebied van liturgie, diaconie, sacramentenvorbereiding en andere culturele uitingsvormen van het parochieleven. De vitaliteit van een geloofsgemeenschap hangt niet af van wat ooit de *zelfdragende parochie* werd genoemd, die

op alle taakvelden voldoende activiteiten verzorgt en daarvoor de benodigde middelen vergaart. Echte geloofsvitaliteit toont zich daar waar mensen met elkaar in de dingen van elke dag, in goede en kwade dagen, in lief en leed, hun gemeenschappelijk geloof delen, elkaar daarin dragen en bemoedigen en zo ervaren dat Hij in hun midden is. Je kunt dat *presentie-pastoraat* noemen. Dat is bij uitstek een priesterlijke taak. Als priester voel ik me immers gezonden om in de sacramentele tekenen Hem present te doen zijn, ook in het sacrament van zijn aanwezigheid die de geloofsgemeenschap zelf is, het levende lichaam van Christus.

Het gaat steeds om hetzelfde:

Hem zo present te stellen
dat mensen ervaren dat zij
door Hem zijn gekend en zij
zijn stem horen en verstaan

Dat betekent omgekeerd dat mijn pastorale contacten mij ook helpen om mijn priesterlijke en verkondigende taken als pastorale dienstverlening te zien. Het gaat steeds om hetzelfde: Hem zo present te stellen in woord en sacrament, dat mensen ervaren dat zij door Hem zijn gekend en zij zijn stem horen en verstaan. Ik word uitgenodigd om als pastor zoveel afstand te bewaren dat je Hem niet in de weg staat en zo nabij te zijn dat zijn betrokkenheid met zijn mensen door hen wordt ervaren als troost en bemoediging.

* **Parochie Sint Christoffel** is per 1 januari 2016 opgericht vanuit vier vroegere parochies met zes geloofsgemeenschappen in Rotterdam-Oost, Capelle aan den IJssel, Nieuwerkerk aan den IJssel, Krimpen aan den IJssel en Lekkerkerk.

Van parochiepastoraat naar geestelijke verzorging

Margot Dijkman werkte jarenlang als pastoraal werkster. Vanaf 2018 werkt ze daarnaast ook in de ouderenzorg. Sinds maart dit jaar liet ze het parochiewerk helemaal los. Ook pastoraal werkster **Margreet Sanders** combineert dat met een deeltijdaanstelling in penitentiaire instelling Ter Peel. Samen gaan ze in gesprek onder leiding van **Mirjam Dirx**.

Op enig moment besloot elk van beiden verder te kijken dan het parochiepastoraat. Wat was de aanleiding?

Buiten de parochie *Margreet:* In de parochie werd ik niet meer genoeg uitgedaagd. Waar kon ik met mijn kwaliteiten aan het werk? Via vrijwilligerswerk bij *Amnesty International* kwam ik toevallig in een gevangenis terecht. Verschillende puzzelstukjes blijken bij elkaar te komen: vrijwilligerswerk, cursussen en vaardigheden uit het pastoraat kan ik hier kwijt in het contact met mensen, in het organiseren van activiteiten,

in het ontwikkelen van rituelen en symbolen. En dat dan de hele dag door.

Margot: Ik was een jaar of vijf eerder aan het zoeken naar een baan buiten de parochie. Toen lukte het niet. Nu ben ik min of meer toevallig in de ouderenzorg terechtgekomen. Een bevriende dominee maakte me attent op een vacature. “Dat lijkt me boeiend”, zei ik en daarna bleef hij vragen of ik al had gereageerd. Ik heb toen mijn eerste (!) sollicitatiebrief in jaren geschreven. Omdat ik hem kende, werd ik uitgenodigd voor een gesprek.

Competenties *Margot:* Dat hoor ik ook van anderen. Je wordt teveel in het verlengde van de kerk gezien. Het negatieve beeld dat veel mensen van de kerk hebben, speelt ons dan parten. Daarbij heeft men geen idee wat een pastoraal werker allemaal kan. Ze denken dat je wat vieringen doet en mensen bezoekt en dat het daar dan wel mee ophoudt.

Margot Dijkman

tot voor kort pastoraal werkster in de parochies van St. Franciscus (Haaksbergen), H. Jacobus (Enschede) en Maria Vlucht (Losser). Vanaf 2018 ook werkzaam in de ouderenzorg bij Livio in Enschede.

DE PRAKTIJK

Margreet Sanders

pastoraal werkster in de Maria Magdalena parochie in Bemmelen en een deeltijdaanstelling in penitentiaire instelling Ter Peel.

DE PRAKTIJK

Als beroepsgroep staan we nergens geregistreerd. We zijn ook niet verplicht tot bijscholing. Niemand weet wie we zijn en wat we kunnen. Ons profiel is onhelder en onbekend. Als geestelijk verzorger daarentegen moet je ingeschreven staan in het register bij de Stichting Kwaliteitsregister van Geestelijk Verzoekers. Het is jammer dat de VPW door hen niet erkend wordt als beroepsvereniging. Dan zouden wij ons ook zichtbaar kunnen maken.

Margot: Daarom heb ik geluk gehad dat ik iemand kende. Feitelijk kom ik met mijn parochiële vaardigheden goed uit de verf. Ik merk dat het pastoraat mij heeft geleerd om liturgie te vieren, om te gaan met vrijwilligers en een inhoudelijk verhaal aanschouwelijk neer te zetten. De setting is wel anders, maar de kern is hetzelfde gebleven: geboeid door de levensprocessen van mensen wil ik een bijdrage leveren. Wat ik nog mis is kennis over de verschillende regelingen in de zorg en de consequenties voor bewoners.

Margreet: De kennis van wet- en regelgeving mis ik ook. Ik weet nog niet genoeg van de psychiatrische problematieken. Verder ben ik ook te weinig geschoold in gespreksvoering, zowel het kort en bondige gesprek – soms heb ik maar tien minuten – als ook de opbouw van een serie gesprekken. Want hoe houd ik de ontmoeting dan interessant als iemand voor langere tijd vastzit? Ik heb daarbij veel aan materiaal van kinderwoorddiensten, aan mijn improvisatievermogen opgedaan bij jongeren in de parochie en aan mijn ervaring met werkvormen vanuit de pedagogische academie.

Margreet: Ik begin altijd met het aansteken van een kaars

Op de vraag voor wie de kaars is, komt meestal het gesprek al op gang

Eigenheid *Margreet:* Ik werk met gedetineerden. De geheimhoudingsplicht vind ik wel zwaar. Ik kan niet delen wat ik hoor en moet vaak zelf naar een oplossing zoeken. Het interconfessioneel werken is ook bijzonder. Ik werk samen met een imam, een humanistische en een protestantse collega. Dan moet je goed weten wat je in de aanbieding hebt. We bekijken onderling soms met wie een gedetineerde het beste in gesprek kan. *Margot:* Jij moet je uitdrukkelijk profileren als katholiek. Ook ik werk met een zending, maar ik word geacht er voor iedereen te zijn. Ik ben er voor iedereen die vragen heeft bij het leven. Het grootste gedeelte van mijn werk bestaat uit gesprekken, zeker nu corona onze mogelijkheden nog bepaalt.

Rituelen *Margot:* Nu pas kan ik met mensen in een stilleruimte een kaarsje opsteken. Bij ons zijn de katholieken in de meerderheid, maar de meeste mensen zijn dat al lang niet meer geweest. Toch werken de oude rituelen nog steeds. Op de afdelingen vieren we wel. Het is allemaal klein wat ik

doe. Ik zie uit naar de tijd dat ik met bewoners naar een andere plek kan en dichterbij mag komen.

Margreet: Ook ik merk dat rituelen belangrijk zijn. Soms heb ik maar vijf minuten om te bedenken wat iemand verder zou kunnen helpen. Ik moet dit zelf invullen vanuit mijn oprechte geloof en in de hoop en wetenschap dat ik kan bemiddelen tussen de ander en God. Dat heb ik in de parochie nooit zo hoeven doen. Daar stond het allemaal vast.

Voor een gesprek neem ik iemand mee naar de stilleruimte of naar het stille hoekje van mijn kantoor.

> pagina 8

Ik begin altijd met het aansteken van een kaars. Op de vraag voor wie de kaars is, komt meestal het gesprek al op gang. Ik bid ook altijd, een Onze Vader in ieder geval. De gedetineerden weten precies wat ze bij mij kunnen vinden. Per week vind ik zo'n zeven briefjes van nieuwe, bewoners in mijn postvak.

Vrijplaats Margot: In vergelijking met de andere collega's in huis heb ik een grote vrijheid. Ik hoef niet op de minuut te verantwoorden wat ik doe. Mensen kunnen zonder verwijzing naar mij toekomen en ik kan hen opzoeken. Ik mag overal dwars doorheen. Mijn werk is een vrijplaats. Ik werk weer op de manier zoals ik ooit begon. Op goed geluk ga ik bij iemand langs. Op de woongroepen met dementie heb ik veel rondgelopen en aandacht gegeven. Ik was beschikbaar. Vaak kwam ik familie tegen en raakte ook met hen in gesprek.

Margot: **Mijn werk
is een vrijplaats**
Ik mag overal dwars
doorheen

Margreet: Die vrijplaats geldt ook voor mij. Het is dan belangrijk dat je weet waarvoor je staat en dat het management hiermee bekend is. Ik sta voor de gedetineerde en jij voor de oudere. Die gaan vóór alles. Ik werk nu in één huis en ken iedereen. Als ik aankom, wordt er gezwaaid. Ze kennen mij en dat helpt me om iets te kunnen betekenen. Dat had ik ook in mijn eerste parochie.

Vergelijk Margreet: In de loop van de jaren zijn we dat in de grote parochies wel kwijt geraakt. Mensen doen een beroep op wie ze kennen. Dat zijn de priesters, want die gaan voor. Die zijn zichtbaar. Hier moet ik meer op mijn eigen competenties vertrouwen. Ik word hier gezien in wie ik ben. In de parochie blijf ik toch 'de hulp van'. Ik heb een avond voorbereid, maar iedereen kijkt naar de pastoor. Die kan er ook niets aan doen. Dat is de beeldvorming bij parochianen.

Margot: Mijn werk vond op andere plekken plaats dan in het eucharistische centrum waar de meeste mensen naartoe gingen. Daardoor werd ik onzichtbaar.

Loyaliteit Margot: Toen ik in de ouderenzorg begon, werkte ik pas twee jaar in de laatste drie parochies. We hadden een aantal flinke klussen te doen. Ik wilde loyaal zijn. Maar ik had meer werk dan dat er in de uren paste. Dat hield ik niet meer vol.

Margreet: ik heb nu wel twee banen. In de parochie werk ik nu meer op projectbasis. Deze projecten geven me veel vreugde en zijn bij justitie niet mogelijk. De verschillende activiteiten die ik nu doe vormen wel één geheel. De vraag is of ik het fysiek kan blijven doen. Margot en ik zijn alle twee heel loyaal. Als we stoppen, komt er niemand voor terug. Als je gaat, zadel je je collega's op met het werk of de projecten stoppen gewoon als je vertrekt. Je kunt het werk niet overdragen. Dat maakt een keuze niet gemakkelijk.

Geestelijke verzorging in de ETZ kliniek en De Wijngaerd

Sinds 2011 is Ad van Kuyck als geestelijk verzorger werkzaam in het Elisabeth-TweeSteden Ziekenhuis (ETZ) in Tilburg. Het ETZ is een topklinisch opleidings-ziekenhuis. Het team Geestelijke Verzorging bestaat uit acht geestelijk verzorgers. Het goed samenwerkend team van geestelijk verzorgers is zelfsturend.

Vanaf 2015 is hij ook als geestelijk verzorger werkzaam in *Seniorenpartner De Wijngaerd* in Made. *De Wijngaerd* is een organisatie die zorg en diensten verleent aan ouderen in de gemeente Drimmelen met een separaat gedeelte voor beschermd wonen (56 intramurale bewoners). Tevens levert *De Wijngaerd* zorg- en dienstverlening aan de bewoners van ruim 100 aanleunwoningen. Bewoners voelen zich thuis in de *Wijngaerd*, de zorg is er goed. In *De Wijngaerd* is Ad van Kuyck de enige geestelijk verzorger.

Werken in ETZ en De Wijngaerd Een belangrijke interne ontwikkeling, waarmee we als geestelijk verzorgers in het ETZ rekening houden, is het gegeven dat patiënten steeds meer voor kortere tijd in het ziekenhuis worden opgenomen. Dat betekent dat patiënten bij ontslag veelal nog zorg behoeven. Dit leidde ertoe dat geestelijk verzorgers, vanuit het ETZ, patiënten ook in de thuissituatie kunnen begeleiden¹. In *De Wijngaerd* is er sprake van toename van de zorgzwaarte van bewoners en is er naast care (zorg) steeds meer sprake van cure (genezing).

Verder is de rol van de traditionele kerken in de beleving van patiënten van het ETZ sterk afgenomen en wordt er levensbeschouwelijk uit verschillende bronnen geput. Het aantal patiënten met een islamitische achtergrond is sterk toegenomen.

De bewoners van *De Wijngaerd* zijn voornamelijk (belijdend) katholiek. Omdat ik veertien jaar als pastor werkzaam was in Made, ben ik voor veel bewoners nog steeds 'hun' pastor, ook wanneer zij (zwaar) dementerend zijn.

In het ETZ ben ik een professional die patiënten, naasten en collega's (teams) bijstaat met betrekking tot levensvragen, zingeving, spiritualiteit en ethische afwegingen. In *De Wijngaerd* ben ik eerder een representant van de RK Kerk. Bewoners, naasten en collega's zoeken vaak vertrouwelijk met mij het gesprek. Ik bezoek de zeven woongroepen om de week en ga structureel met verschillende bewoners, naasten en collega's in gesprek.

Ad van Kuyck
geestelijk verzorger in het
Elisabeth-TweeSteden Ziekenhuis
(ETZ) in Tilburg

DE PRAKTIJK

Er vinden in het ETZ nagenoeg geen liturgische vieringen en bezinningsbijeenkomsten meer plaats, ook het aantal rituelen is sterk afgenomen. In *De Wijngaerd* is de vraag naar vieringen, bezinningsbijeenkomsten en rituelen onverminderd groot.

Youtube

De maandelijkse vieringen in *De Wijngaerd* werden voor de coronapandemie vooral bezocht door extramurale bewoners en ‘mensen van buiten’. Voor begeleiding door de verzorgenden van intramurale bewoners naar de vieringen was vaak geen tijd. Nu ik vieringen van woord en gebed aanbied via YouTube, worden deze laagdrempelige vieringen via de TV maandelijks in appartementen (ook van extramurale bewoners), woongroepen en groepen dagbesteding gevolgd.

Een andere ontwikkeling is dat geestelijk verzorgers in het ETZ een steeds grotere rol krijgen toebedeeld bij de ondersteuning van zorgprofessionals, organisatie en scholing met betrekking tot levensbeschouwelijke, interculturele en palliatieve zorg, ethische advisering en moreel beraad.

In *De Wijngaerd* is scholing en moreel beraad minder vanzelfsprekend. Eenmaal per jaar worden drie avonden belegd, waarin thema's centraal staan uit de palliatieve zorg, rouw en ethiek. Momenteel staan er bijeenkomsten gepland met betrekking tot palliatieve zorg en ethisch redeneren.

Het lukt me, ondanks al mijn ervaringen, niet om het moreel beraad in *De Wijngaerd* structureel een plaats te geven².

Ethiek in ETZ en De Wijngaerd In het ETZ is veel belangstelling voor ethiek. Omdat ethiek het deelgebied is waarin ik ervaringsdeskundig ben en waaraan ik binnen het ETZ als secretaris van de *Commissie Ethiek* mede sturing geef, zal ik in dit artikel verder stilstaan bij dit domein.

De geestelijk verzorgers in het ETZ zijn getraind in ethische gespreksvoering, morele counseling en het leiden van moreel beraad. Twee geestelijk verzorgers zijn actief in de *Commissie Ethiek* van het ETZ³. *Geestelijke Verzorging* en *Commissie Ethiek* werken nauw samen. De commissie geeft haar werk inhoud vanuit de aandachtsvelden *Advisering*, *Vorming* en *Positionering*.

Vanuit het aandachtsveld *Advisering* worden de Raad van Bestuur en andere gremia, gevraagd of ongevraagd, geadviseerd over beleidsvorming rond ethische kwesties en het vastleggen van procedures (protocolen), richtlijnen en kaders voor ethisch verantwoord, medisch en ander zorginhoudelijk handelen. Geestelijk verzorgers nemen deel aan de adviesgesprekken.

Vanuit het aandachtsveld *Vorming* wordt zorggedragen voor de ethische vorming van medewerkers van het ETZ en het moreel beraad op de afdelingen. Geestelijk verzorgers verzorgen de bijeenkomsten *Inleiding ethiek*

voor medewerkers en voor de bedrijfsopleiding *Leiden van moreel beraad*⁴. Zij geven, samen met de hiervoor opgeleide collega's, leiding aan het moreel beraad.

Het doel van het aandachtsveld *Positionering* is om collega's bewust te maken van de ethische dimensie in de professionele zorg en om collega's ethisch te sensibiliseren met betrekking tot ethisch verantwoord handelen. Op het niveau van de afdelingen zijn geestelijk verzorgers met collega's hiervoor de aanjagers.

Tot slot Geestelijke verzorging als praktijk is eeuwenoud. In iedere tijdsperiode neemt zij weer andere vormen aan. In het *Elisabeth-TweeSteden Ziekenhuis* is de geestelijk verzorger een erkende 'neutrale' professional. In *De Wijngaerd* is de geestelijke verzorger eerder een pastorale beroepskracht.

Tijdens de coronacrisis bleek, in het ETZ en *De Wijngaerd*, de deskundige inbreng van geestelijke verzorgers in het omgaan met levensvragen, zingeving, spiritualiteit en ethische afwegingen, van patiënten/bewoners, collega's en naasten, van onschatbare waarde te zijn.

Adviezen

Enkele adviezen die de afgelopen tijd werden gegeven, hadden te maken met

- het bezwaar van patiënten tegen omzetting van medicatie van original naar biosimilar
- het toenemend aanbod van patiënten met het verzoek om euthanasie in combinatie met orgaandonatie
- triage van patiënten tijdens COVID-19 crisis fase 3 (code zwart)
- traumatische hoge dwarslaesie en levenseinde
- protocol euthanasie
- advisering en ondersteuning van collega's, studenten medicijnen en verpleegkundigen in opleiding
- de opbouw van het moreel archief ETZ

In *De Wijngaerd* werd ik enkele malen benaderd om teams ethisch te adviseren of om een moreel beraad te leiden. Gevraagd en ongevraagd geef ik ethisch advies aan de directeur-bestuurder en andere collega's.

¹ Samenwerking *Praktijk voor Levensvragen Midden-Brabant*.

² Ik implementeerde ethiek als aandachtsveld en werkvorm bij het *Korps Commandotroepen* in Roosendaal (1989-1995) en *Kentalis* in St. Michielsgestel (2009-2011). In het *TweeSteden Ziekenhuis Tilburg* gaf ik als secretaris leiding aan nieuw ethiekbeleid (vanaf 2011) en aan de vorming van één *Commissie Ethiek* tijdens het fusieproces van het *Elisabeth Ziekenhuis* met het *TweeSteden Ziekenhuis* (2015-2016).

³ Reglementair is de secretaris van de *Commissie Ethiek* een geestelijk verzorger.

⁴ Aan de bedrijfsopleiding *Leiden van moreel beraad* namen ruim 160 zorgprofessionals uit het ETZ en andere zorgorganisaties deel.

Geestelijke verzorging in de eerste lijn

Op het moment dat de zorg binnen de GGZ meer ambulant werd, cliënten vanuit de instelling naar ‘de wijk’ verhuisden en binnen de ouderenzorg mensen langer thuis bleven wonen, ontstond bij Thea Sprangers de vraag op welke manier er in deze nieuwe situatie tijd en ruimte zou kunnen zijn voor de levens-, zin-, en betekenisvragen van deze kwetsbare groep mensen.

Naast de ontwikkeling binnen de zorg vond er tegelijkertijd ook een verschuiving plaats binnen de verschillende geloofsgemeenschappen. Mensen voelden zich vaak niet meer verstaan door het traditionele gedachtegoed van een parochie of een gemeente, maar hadden wel vragen met betrekking tot de zin van hun bestaan. Vaak waren het vragen die zich verbergen in lichamelijke klachten, angst, een depressie, agressie of een psychose.

De pasto(o)r of de dominee waren niet langer als vanzelfsprekend in het vizier. Bij de huisarts kwamen de vragen niet altijd aan de orde.

Eerste lijn Binnen de tweede lijn, waar ik inmiddels een aantal jaren werkte, zag ik collega-verpleegkundigen de opleiding tot praktijkondersteuner doen en afscheid nemen van de GGZ om in huisartsenpraktijken te gaan werken. Verschillende contacten bleven en regelmatig kwam er in gesprek de vraag naar boven wat ik als geestelijk verzorger binnen de eerste lijn zou kunnen betekenen.

Op het moment dat er binnen het ministerie van WVS ook financieringsmogelijkheden ontstonden, kon ik deze vraag concretiseren. In samenwerking met Zinvol, het centrum voor levensvragen en collega Marianne Merckx sloot ik me aan bij Zorroo, een regionaal samenwerkingsverband van zo'n 70 huisartsen in Oosterhout en omstreken.

Wat ik tegenkom Vele vormen van verdriet uit zich in lichamelijke klachten. Verschillende onderzoeken wijzen dan niets uit; de klachten blijven. Vaak is er sprake van onderliggende rouw: rouw, omdat het lijf niet meer wil, of rouw om wat het leven was of juist ook niet kon zijn:

Ria heeft vaak last van haar longen en pijn om de borst. Ze komt regelmatig bij de huisarts en heeft meermaals een hartfilmpje laten maken. Lichamelijk lijkt er niets aan de hand. Gaandeweg de gesprekken blijkt dat het leven van Ria niet eenvoudig was. Twintig jaar geleden kwam haar zoon om bij een ongeluk. Zij en haar man verwerkten dit verdriet op totaal andere wijze. Ze konden elkaar hierin niet vinden of verstaan. Op het moment dat ik met Ria in contact kom, is haar man opgenomen in een verpleeg- verzorgingshuis. Hij is niet meer de man die hij was. Gaandeweg de gesprekken blijkt dat haar man milder is geworden, dat ze nu voor hem kan zorgen, dat ze zich hierin gezien weet en dat ze, op het moment dat haar man komt te overlijden kan zeggen: “Ik heb alles gedaan wat ik moest doen.” Een gedachte die haar rust en een perspectief geeft om door te gaan.

Thea Sprangers

geestelijk verzorger bij GGZ Breburg en verbonden aan Zinvol, centrum voor levensvragen

DE PRAKTIJK

Rouw, omdat partners vooral op zichzelf gericht waren waardoor na het overlijden de vraag ‘en wie ben ik nu’ boven komt drijven:

Cathy is op het moment dat ze een relatie kreeg met haar man verhuisd van het noorden van het land naar Noord-Brabant. Ze zegde haar baan op, liet haar vrienden achter en richtte zich op een leven samen. In de loop der jaren bleek dit leven minder samen dan dat ze had kunnen vermoeden. Haar man had vastomlijnde ideeën van wat het leven moest zijn. De enige manier om leven en relatie in vredelievende banen te leiden leek mee te bewegen in die ideeën. Zijn overlijden kwam onverwachts en Cathy heeft het gevoel met lege handen te staan. Ze is haar man kwijt. Maar ze voelt zich ook opgelucht en ziet ruimte voor zichzelf. Maar hoe moet ze die ruimte vorm geven? Wie is ze eigenlijk – geworden?

Binnen de eerste lijn richten we onszelf met name op 50-plussers of mensen die palliatief zijn.

Ik merk dat er veel zorgen zijn over of partners of kinderen ‘het wel zullen redden’:

Bij Koos is een folliculair lymfoom, bloedkanker, geconstateerd. De vrouw van Koos heeft al jarenlang psychische klachten. Er komen vele hulpverleners bij hen over de vloer. Mevrouw ging twee middagen in de week naar een activiteiten centrum. Dit vond ze leuk en het ontlastte Koos. Nu ze vanwege corona in de taxi een mondkapje op moet, wil ze niet meer van huis. Koos ervaart dit als een enorme druk. In onze gesprekken refereert hij vaak aan de goede jaren die ze samen hadden en de wens ‘haar goed achter te laten’.

Wat ik te bieden heb Tijdens de gesprekken probeer ik mensen daadwerkelijk te ontmoeten, te luisteren, te begrijpen en te verstaan. Ik doe een poging om samen grip te krijgen op de werkelijkheid en het leven draaglijker te maken. Elk verhaal is persoonlijk. Op het moment dat mensen het verhaal telkens weer opnieuw kunnen en mogen vertellen kan dat leiden tot nieuwe verhalen en een ander (toekomst-) perspectief.

Hiervoor is een veilige ruimte belangrijk. Het is een ruimte waarin mensen kunnen ervaren dat ze er mogen zijn. Dit betekent dat ik het uithoud met en in de verwardheid en het lijden, zonder de verwardheid en het lijden van mezelf te maken.

Dit uithouden, de wederzijdsheid en de distantie horen bij elkaar.

Tijdens de gesprekken probeer ik
mensen daadwerkelijk
te ontmoeten, te luisteren,
te begrijpen en te verstaan

In hetgeen ik doe en zeg, ben ik mezelf te allen tijde bewust van mijn innerlijke resonantie. Het is een wezenlijk onderdeel van en voor de begeleiding en creëert ruimte voor een moreel appèl.

Ruimte voor vragen als: ‘Wat is er hier aan de orde?’ ‘Wat wordt hier nu daadwerkelijk gezegd?’ ‘Waar is iemand naar op zoek?’ ‘Welke levensvragen klinken hier?’ Met het antwoord op deze vragen kan ik ervaringen beter duiden, soms door te wijzen naar een diepere, meer spirituele, levensbeschouwelijke betekenis, soms door enkel het verhaal te verstaan, altijd gericht op de gedachte dat mensen daardoor hun situatie of het leven anders, misschien beter kunnen verdragen of waarderen.

Of om het met Imbongi Zolani Mkiva te zeggen:

Bittere dingen zijn ons aangedaan.

Bitter is de bitterheid van een citroen.

Maar al moge dat zo zijn, we hebben er nooit voor gekozen de bitterheid zelf te nemen.

In plaats daarvan namen we de citroen en maakten we limonade.

Alle dingen nieuw

Een theologische visie voor de 21ste eeuw

Deel 1: Inleiding en Invocatio

Erik Borgman

Kok Boekencentrum Uitgevers, Utrecht, 2020

ISBN 9789043533645

Gedurfd, uitdagend en weerbarstig. Vernieuwend, maar ook subversief en tegelijk hoopvol. Ontvankelijk voor wat zich in de chaotische werkelijkheid aandient en biddend om in die soms 'duistere onbegrijpelijkheid van het kwaad' te leren zien hoe God 'in onze waarneming verschijnt' (305). Voortdurend in gesprek met de katholieke traditie en met hedendaagse theologen, schrijvers, cineasten, musici, psychotherapeuten en kunstenaars. Zo presenteert Borgman zijn visie op wat in de 21e eeuw nodig is om met onze cultuur in gesprek te zijn. Hij wil dat doen vanuit het perspectief, dat – *in* wat wij waarnemen aan onrust, chaos, onrecht, vernedering, betekenisverlies en machteloosheid – Gods liefdevolle aanwezigheid kan worden ontvangen als transformerende presentie, die 'alle dingen nieuw' maakt.

Zoals (en ook wat) Borgman schrijft, is voor mij tegelijk een worsteling en een feest van herkenning. Een worsteling, omdat zijn ampele taalgebruik mij noodzaakt veel zinnen twee of drie keer te lezen. Maar herkenning ook, omdat hij gedachten en perspectieven onder woorden brengt, die mij van binnen doen gloeien. Een voorbeeld. Op het weblog over mijn sabbatverlof in 2013 met als

Borgman mikt
niet op heldere
antwoorden en
geruststellende
vergezichten

uitgangsvraag hoe de krimp in geloof en kerk tot nieuwe kansen kunnen leiden, heb ik de vraag*

gesteld of het mogelijk is om vanuit een theologische c.q. gelovige invalshoek betekenis te geven aan de kwantitatieve vermindering van het aantal kerkmensen. Zou de God van Jezus van Nazaret ons iets willen duidelijk maken met de leegloop van de kerken? Deze vraag wordt door Borgman niet zomaar beantwoord, maar m.i. wel onderkend als hij schrijft dat 'Gods aanwezigheid en alles wat daarvan getuigt, niet tegenover de werkelijkheid staan waarmee wij onlosmakelijk verbonden zijn en waarvan wij deel zijn. Ze zijn erin verborgen, in ieder geval in aanzet. ... Dat is voor mij een het theologisch uitgangspunt, hoe haaks het ook lijkt te staan op de vermeende secularisatie van onze levens. *God is ook bij en in de secularisatie.*' (319, curs. WH).

Op verborgen wijze

Daarmee is wat mij betreft ook het subversieve karakter van Borgmans theologische aanpak gegeven. Hij mikt niet op heldere antwoorden en geruststellende vergezichten. Hij realiseert zich het te weinig onderkende belang van geloof en theologie voor de hedendaagse cultuur, maar ook de marginale positie waarin beide zich bevinden

in het huidige tijdsgewricht: ‘Het is de roeping van de theologie zich toe te wijden aan wat niet gezegd kan worden, maar aan wat zich op verborgen wijze meldt en vanwege het ultieme en omvattende belang ervan niet ongezegd mag en kan blijven.’

(59)

Daarom vraagt de aanhoudende oproep tot barmhartigheid, die klinkt in de christelijke traditie, juist vanuit de ervaring dat onbarmhartigheid zich dagelijks aan ons voordoet, een gedurige en daarom onmogelijke inzet. Deze inzet blijkt ‘voor wie goed kijkt niettemin te worden geleefd, op tal van plaatsen en niet zelden onbewust. Het is de taak van de theologie deze reël bestaande en noodzakelijke onmogelijkheid te zien en haar vervolgens te denken als goddelijke gave, duidelijk makend hoe de wereld in het licht van deze gave nieuw zichtbaar wordt.’ (63)

Gedurfd is Borgmans insteek om zijn theologie te baseren op een onzekere verbintenis tussen het hemelse licht en de aardse, materiële, historische werkelijkheid (vgl. 31).

Gedurfd is Borgmans insteek om zijn theologie te baseren op

een onzekere verbintenis tussen het hemelse licht en de aardse, materiële, historische werkelijkheid

Deze weerbarstige, onzekere en tegelijk uitdagende verbintenis tussen het hemelse en het aardse (volgens mij in de moderniteit ook wel als absurde non-verbintenis getypeerd) is een rode draad in heel het boek. Het is de paradoxale werkelijkheid van de ervaring ‘van Gods afwezigheid verbonden met diens aanwezigheid.’ (113)

En daarom is geloof ‘nergens vanzelfsprekend, ook en zeker niet bij degenen die sociologisch gezien gelovigen zijn, belijdende christenen,

actieve kerkleden. Of kerkelijke ambtsdragers. Of theologen.’ (119)

De ruimte die hier beschikbaar is verhindert mij om uitvoeriger in te gaan op *Alle dingen nieuw*, hoewel veel gedachten en perspectieven daartoe aanleiding geven. Maar één opmerking kan ik niet nalaten te maken. Het gaat om het inzicht vanuit de Dominicaanse traditie, ‘dat de theologie, dat studie zelf een vorm van eredienst is. ... Ook het studeren, alleen in de eigen cel, wordt hierbij uitdrukkelijk als een vorm van gebed gepresenteerd.’ (193) In de marge heb ik genoteerd: Dan heb ik veel meer gebeden dan ik dacht. :-)

Wiel Hacking is pastoraal werker in de H. Pater Damiaanparochie in Goes

* <https://wielhacking.blogspot.com/2013/03/oogsten-conclusies-en-vragen.html>

Waardoor raak jij begeesterd? Juliëtte Allen-de Valk voelt en ziet Gods geest in veel dingen

Kijk naar Mij

Tijdens mijn hardlooprondjes in de vroege ochtend terwijl de nevel nog boven de graslandschappen hangt, of als ik mijn (inmiddels grote hoeveelheid) kamerplanten eens van dichtbij bekijk en zie hoe er nieuwe bladeren, nieuw leven opkomt, dan kan ik ervaren dat Gods geest aanwezig is. Maar ook in contact met familie, naasten en dierbare vrienden zie ik Hem.

Toch ben ik zelf Zijn Geest echt concreet gaan ervaren, toen ik enkele jaren geleden – op dat moment had ik totaal nog niet door wat ik aan het doen was – een tekst ‘ontving’.

Ineens kwamen er woorden in mijn hoofd die zich vormden tot concrete zinnen en zelfs nog wat rijmde. Binnen een aantal minuten stond het op papier. Ik las het door en voelde mijn hart bonken: ik had die woorden van God ontvangen. Zo voelde het. Ik gaf het de titel *Kijk naar Mij*. Mij met een hoofdletter, omdat het eigenlijk God is die de tekst uitsprekt.

Toen ik het las vond ik het zelf iets weghebben van een gedicht, maar er leek een soort ritme in te zitten.

Gewoon maar voorlezen deed geen recht aan wat het was. Er moesten stiltes vallen, accenten worden gelegd en in mijn hoofd hoorde ik er zelfs muziek onder komen.

Ik had iets geschreven wat binnen de kunstvorm *Spoken Word* bleek te passen. Een kunstuiting die op allerlei verschillende manieren kan worden vormgegeven en over ontelbare thema's kan gaan. Het is een manier

van voordragen, ergens tussen rap en poëzie in. Twee vrienden en ik besloten de tekst uit te brengen. Een van hen componeerde de muziek, de ander deed het camerawerk. Eenmaal klaar liet ik het voor het eerst zien in de gemeente. Ik werd behoorlijk overdonderd door de uitwerking die de video op het publiek bleek te hebben.

Het is in mijn geval helaas niet zo dat mijn neiging tot zelfkritiek en perfectionisme verdwijnt, als je een tekst van de Allerhoogste ontvangt.

Ik had iets geschreven wat binnen de kunstvorm
Spoken Word
bleek te passen

Nog steeds vind ik het lastig om naar mezelf te kijken en elke keer twijfel ik weer, als ik het proces van ‘uitbrengen’ begin. Toch ben ik blij dat ik deze kunstvorm heb gevonden en van God het talent heb ontvangen om teksten te schrijven die anderen raken. Inmiddels hebben we vijf van

Juliëtte Allen-de Valk

Geestelijk verzorger bij *Vivent De Hooge Clock* in Den Bosch

De foto's bij dit artikel zijn stills uit de video *Kijk naar Mij*. Kijk op Youtube voor verschillende video's van Juliëtte.

zulke video's uitgebracht en op Youtube geplaatst, waarbij ik heb gemerkt dat ik met de tijd steeds persoonlijkere teksten ben gaan schrijven. Steeds meer begon ik de *urpe* te voelen om over thema's te schrijven, waar ik zelf mee heb gestoeid en geworsteld heb en waar vaak in meer of mindere mate een taboe op ligt. Ik voel me begeistert, maar vooral ook bekrachtigd door God daarin. Hij geeft me de kracht en de moed om te schrijven over soms pijnlijke of ingewikkelde thema's. Maar ik heb me nooit onveilig gevoeld. Het schrijven van de tekst doen we samen en pas als ik een sterke vrede voel over wat geschreven staat, besluit ik het uit te brengen. In de wetenschap dat het gezegend is en dat Hij erbij is.

Voor mij kunnen woorden een ongelooflijke schoonheid in zich dragen. Heel soms lees je dingen waarvan je het gevoel hebt dat ze iets omschrijven wat tot dan toe niet in woorden te vatten leek. Dan kan ik wel huilen. Dat komt zo dicht bij mij, bij wie ik ten diepste ben. Daarom hou ik ook zo ongelooflijk van kleinkunst. Die teksten zijn vaak enorm oprecht, rauw.

De teksten die ik schrijf zijn helend voor mezelf geweest. Als geestelijk verzorgster probeer ik in mijn werkzame leven de bewoners en cliënten die ik spreek 'op verhaal te laten komen'. Door hen te laten vertellen en daar actief naar te luisteren, stil te zijn en op z'n tijd vragen te stellen, lukt het mensen steeds beter om gebeurtenissen in hun leven te integreren in hun levensverhaal. Dat wordt vaak als heel helend (en

De teksten die ik schrijf
zijn helend voor
mezelf geweest

heilig!) ervaren. Ons levensverhaal zegt veel over wie we zijn. Mijn *Spoken Words* zijn allemaal kleine stukjes van mijn eigen levensverhaal en door ze uit te brengen ben ik zelf mijn eigen levensverhaal steeds beter gaan begrijpen. En ik ben het gaan omarmen, met al haar mooie en minder mooie kanten. Bijzonder vind ik het om te horen (en voor mij getuigt dit ervan dat Gods hand in deze teksten is) dat er zoveel mensen die de video's hebben gezien op een of andere manier geraakt zijn en er voor hun eigen leven iets uit hebben kunnen halen.

Parochiepastoraat en geestelijke verzorging:

werelden van verschil of communicerende vaten?

Een vluchtige lezing van de vier praktijkimpressies roept wellicht het beeld op van twee gescheiden werelden: aan de ene kant het traditionele werk in parochies waarin alle activiteiten en verwachtingen vastliggen, aan de andere kant de voortdurend veranderende contexten van geestelijke verzorging die betrokkenen uitdagen om nieuwe wegen te bewandelen.

Is dat zo?, vraagt Sjaak Körver zich af.

Parochies en pastores worstelen met schaalvergroting, met onzichtbaarheid, met negatieve beeldvorming en een onduidelijk beroepsprofiel, met agenda's die gevuld worden met het organiseren van allerlei (vooral liturgische) activiteiten en met het ontbreken van pastorale gesprekken. Geestelijk verzorgers worden uitgedaagd zich steeds opnieuw te presenteren in veranderende contexten, of het nu gaat om de kortere verblijfsduur in een ziekenhuis

of verpleeghuis, het ontwikkelen van ethische competenties, het bieden van ondersteuning aan mensen die leven met onzekerheid in het Groningse aardbevingsgebied, de groeiende diversiteit van levensbeschouwelijke achtergrond bij justitie, het omgaan met trauma's en *moral injury* van veteranen bij defensie, of het ontwikkelen van aanbod voor mensen in het kader van *Geestelijke Verzorging Thuis*. Met opzet chargeer ik met deze

typeringen de op het oog statische positie van de parochie tegenover de dynamiek van de geestelijke verzorging. Gaat het om gescheiden werelden of is er toch ergens sprake van communicerende vaten?

In deze bijdrage geef ik vanuit drie perspectieven – organisatie, onderzoek en GV Thuis – enige achtergrond bij de verschillen en overeenkomsten.

Organisatie

In de typologie van organisaties van de hand van Henry Mintzberg (2006; zie ook: Körver, 2005; en: De Wilde,

Dr. J.W.G. (Sjaak) Körver

Universitair hoofddocent Geestelijke Verzorging aan Tilburg University en directeur van het Universitair Centrum voor Geestelijke Verzorging

2008)¹ is bij een parochie sprake van een missionaire organisatie. In een dergelijke configuratie is er sprake van een centrale, sturende zending of missie, en daarbij aansluitende waarden en overtuigingen. Vaak is de structuur tamelijk los, is er sprake van weinig formele regels. Loyaliteit komt tot stand door identificatie, socialisatie en overtuigingskracht. Hoewel coördinatie niet zo strikt lijkt, is deze vaak zodanig krachtig geïnternaliseerd dat een dergelijke organisatie misschien wel de meest bureaucratische zou kunnen zijn. Onderlinge afstemming en sturing op basis van de resultaten of standaarden zijn vaak afwezig. Medewerkers en vrijwilligers werken vaak onafhankelijk van elkaar, op basis van wat als gemeenschappelijke overtuiging wordt verondersteld. Die overtuiging moet worden beschermd en versterkt. Professionaliteit wordt vaak gezien als in tegenspraak met de gemeenschappelijke ideologie, omdat professionaliteit differentiatie in taken en status met zich meebrengt.

Zorginstellingen, waar de meeste geestelijk verzorgers werkzaam zijn, kunnen volgens Mintzberg worden getypeerd als een professionele bureaucratie. De diensten van een dergelijke organisatie zijn complex en zijn veelal niet te standaardiseren. Professionals nemen in een dergelijke organisatie een centrale plaats in en houden zeggenschap over hun werkzaamheden. Dit laatste gebeurt op basis van hun professionaliteit, waarbij organisaties eisen stellen

wat betreft opleiding en permanente educatie die aansluiten op de te leveren diensten. Afstemming tussen en samenwerking met andere professionals is vanzelfsprekend, steeds met het oog op de noden en behoeften van de cliënten. Beroepsverenigingen spelen een belangrijke rol als kader voor de professionaliteit.

... een aansporing om af en toe de vaste activiteiten op te schorten, en de agenda niet meer te laten vullen door wat niet meer werkt

Spanningsvelden kunnen ontstaan tussen de professionaliteit van de beroepsbeoefenaren en de bureaucratische eisen van de organisatie (en van bijvoorbeeld de overheid en de zorgverzekeraars). Coördinatie kan lastig zijn, omdat professionals zelfstandigheid hoog in het vaandel hebben en soms ook geleid worden door eigenbelang.

Alleen al het naast elkaar plaatsen van deze organisatietypen (die overigens nooit in pure vorm in de werkelijkheid voorkomen) maakt duidelijk hoe verschillend bijvoorbeeld de waardering van en de plaats voor professionaliteit is, wat impliciet het sturend mecha-

nisme is, of welke kans samenwerking en afstemming krijgen. Bij het ontwikkelen van een eigen beroepsprofiel en bij het kiezen van een positie, bijvoorbeeld in de samenwerking met andere professionals en vrijwilligers, spelen de kenmerken van een organisatie een belangrijke rol. Het gaat erom je als pastor of als geestelijk verzorger er bewust van te zijn, en vooral ook zicht te hebben op de moeilijke of conflictueuze kanten van het organisatietype.

Ooit heeft Frans Vosman erop gewezen dat een van de belangrijke taken van een geestelijk verzorger complexiteitsreductie is, dat wil zeggen dat zij/hij samen met anderen steeds op zoek moet gaan naar waar het de organisatie in de kern om te doen is. Vosman gebruikte daarbij voor de geestelijk verzorger de term 'verticalist': iemand die in staat is om door de waan van de dag en door alle impliciete en expliciete regels heen te kijken (Vosman, 2012). Dit is tevens een aansporing om af en toe de vaste activiteiten op te schorten, en de agenda niet meer te laten vullen door wat niet meer werkt. Dat geldt voor de parochie en voor de geestelijke verzorging.

Onderzoek

Om helder te krijgen waar het daadwerkelijk om gaat in parochiepastoraat en geestelijke verzorging is onderzoek nodig. In de geestelijke verzorging is tien jaar geleden het initiatief gelanceerd om via casestudy's inzicht te krijgen in wat geestelijk verzorgers

feitelijk doen, welke doelen zij daarbij voor ogen hebben, welke resultaten zij bereiken en op welke theoretische modellen zij zich baseren (Fitchett, 2011). Dit Amerikaanse initiatief is in Nederland in 2015 opgepakt en heeft geleid tot het *Nederlandse Case Studies Project Geestelijke Verzorging* (Körver, 2016; Walton & Körver, 2017). De eerste fase van dit project is inmiddels afgerond, en heeft geleid tot een schat aan gedetailleerde informatie (in de vorm van meer dan 100 casestudy's) over geestelijke verzorging in ziekenhuizen, ouderenzorg, ggz, eerste lijn, zorg voor mensen met een verstandelijke beperking, jeugdzorg, justitie en defensie.

Zichtbaar worden de interventies van geestelijk verzorgers, in plaats van dat het enkel gaat over de intenties. Een deel van deze casestudy's zijn al geanalyseerd en gepubliceerd (Kruizinga et al., 2020)². Een groot deel ligt nog te wachten. Naast de inhoud van de interactie tussen geestelijk verzorger en cliënten is in het onderzoek ook de vraag meegenomen, wat het effect van het deelnemen van geestelijk verzorgers in zo'n vijfjarig project doet met hun professionele identiteit.

Trefwoorden zijn:

- toegenomen professioneel bewustzijn
- duidelijkere profilering en positionering
- meer plezier in het werk (zie o.a. Den Toom et al., 2019).

Een studente van de Theologische Universiteit Kampen heeft het model toegepast in de context van de kerkelijke gemeente, en daarvan in haar masterthesis verslag gedaan. Het blijkt dat het basismodel ook bruikbaar is in een parochie of kerkelijke gemeente.

In allerlei opzichten zou het goed zijn dat het project wordt uitgebreid naar de parochie: het leidt tot een beter zicht op wat er feitelijk gebeurt, wat doelen kunnen zijn, en resultaten, en wat de theoretische basis van het werk is. Het leidt ook tot een groter professioneel bewustzijn, inclusief een duidelijkere profilering en positionering.

Geestelijke Verzorging Thuis

Eind 2018 heeft het ministerie van VWS subsidie verstrekt voor de (verdere ontwikkeling van de) geestelijke verzorging in de eerste lijn, nu bekend als *Geestelijke Verzorging Thuis*³.

De geestelijke verzorging is beoogd voor mensen (inclusief kinderen en hun naasten) die zich in een palliatieve fase bevinden en die thuis wonen, en voor mensen die 50+ zijn.

Deze financiële injectie (die vervolgens ook gecombineerd is met een oproep tot onderzoek door *ZonMw*)⁴ heeft een krachtige impuls gegeven aan de praktijk van en het onderzoek naar geestelijke verzorging, niet alleen in de eerste lijn maar ook uitstralend naar andere werkvelden. Dat deze subsidie er is gekomen, heeft te

maken met de erkenning binnen de palliatieve zorg dat vragen over zin en levensbeschouwing wezenlijk zijn in deze context.

Daarnaast past de subsidie binnen het programma *Eén tegen eenzaamheid* van de rijksoverheid⁵, omdat duidelijk is dat eenzaamheid niet alleen

Eerstelijns geestelijke verzorging en parochie: op hetzelfde grondgebied, maar kennen elkaar niet of nauwelijks

een psychisch, sociaal of medisch probleem is, maar vooral existentieel van aard is. Los van deze inbedding in programma's van VWS en *ZonMw* sluit de ontwikkeling aan bij de omstandigheid dat opnames in ziekenhuizen steeds korter worden, mensen pas in de laatste levensfase in een verpleeghuis worden opgenomen, cliënten van de ggz zo snel mogelijk dienen te re-integreren in de samenleving evenals ex-gedeteneerden, veteranen met ernstige trauma's in de wijk wonen, enz. Tweede en eerste lijn schuiven dus meer en meer in elkaar, worden ontschot.

Op basis van deze ontwikkelingen zou je kunnen verwachten dat parochie

Nieuws uit de VPW-en

■ VPW Groningen-Leeuwarden

• • • In april hebben we een online ALV gehad via Teams die in het teken stond van – hoe kan het anders – corona. Met maar liefst 14 collega's deelden we onze ervaringen met de pandemie, ons eigen welzijn, dat van de parochie, het gemis van persoonlijke contacten, de toenemende digitalisering, de beperkingen met betrekking tot liturgievieringen en andere samenkomsten. Een tendens van terugloop en krimp die al gaande was wordt door corona versneld en verhevigd. De dynamiek van het (parochiële) leven is er uit. Het was goed om onze gedachten en gevoelens met elkaar te delen. In ons jaarlijks overleg met de staf van het bisdom zullen we als bestuur onze ervaringen voor het voetlicht brengen.

| Wiebe Mulder

■ VPW Limburg

• • • Wie een jaar geleden had voorspeld dat we tegen deze tijd langzaam maar zeker weer wat meer armslag zouden krijgen, die was wellicht voor zwartkijker of pessimist uitgemaakt. Veel kwam tot stilstand, werd vooralsnog opgeschoven of er werd afscheid van genomen. Dat laatste is in meer- > pagina 22

en geestelijke verzorging elkaar vaker zullen ontmoeten. Helaas is dat (nog) niet het geval. De onbekendheid en onwennigheid over en weer zijn nog groot. Eerstelijns geestelijke verzorging en parochie bevinden zich letterlijk op hetzelfde grondgebied maar kennen elkaar niet of nauwelijks.

Communicerende vaten

Centraal in het werk van parochiepastores en geestelijk verzorgers lijken mij de vragen die mensen hebben op existentieel niveau: zin, eenzaamheid, eindigheid, vrijheid (Yalom, 1980). Over dit soort ervaringen willen mensen graag met een ander spreken, met iemand die begrip heeft voor en een levensbeschouwelijk of religieus kader biedt voor verlies, verdriet

en vergankelijkheid. Die ruimte biedt voor ervaringen van tragiek en van verwondering. Dat is het domein waar geestelijk verzorgers en parochiepastores elkaar kunnen ontmoeten, waar geestelijk verzorgers hun verworvenheden op het gebied van methodisch-professioneel werken kunnen overdragen en waar parochiepastores hun verbondenheid met de rijke christelijke traditie kan inbrengen. Professionaliteit en religiositeit zijn geen tegenstellingen, ze vinden elkaar in de zorg voor existentiële noden en vragen. Als het communicerende vaten worden, biedt dit een krachtige impuls voor beide werkvelden.

- 1 Ik ga hier, gezien de beperkte ruimte, niet in op de specifieke organisatieconfiguraties van de werkvelden justitie en defensie.
- 2 Voor meer informatie en voorbeelden van casestudy's kunt u terecht op de website van het Universitair Centrum voor Geestelijke Verzorging: <https://ucgv.nl/case-studies-project/>. Meer informatie en voorbeelden zijn te vinden in het themanummer over casestudy's van het tijdschrift *Handelingen* (2019, 46/2), en in het jubileumnummer van het Tijdschrift *Geestelijke Verzorging* (2020, 23/100).

- 3 Zie: <https://www.agora.nl/project-geestelijke-verzorging-thuis/> en <https://geestelijkeverzorging.nl/waar-vind-ik-ee-geestelijk-verzorger/thuis/>.
- 4 Zie: <https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/kwaliteit-van-zorg/programmas/programma-detail/zingeving-en-geestelijke-verzorging/>.
- 5 Vgl. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/eenzaamheid/aanpak-eezaamheid>.

Literatuur

Zie pagina 25

Nieuws uit de VPW-en

vervolg

dere opzichten het geval. Een aantal van onze zeer dierbare leden kwam afgelopen tijd te overlijden of moest hun zelfstandig huishouden inleveren voor een andere manier van afhankelijkheid en zorg. Hoe ook die laatsten van onze afdeling deel kunnen blijven uitmaken, zal onderwerp van gesprek moeten zijn.

• • • Het afgelopen najaar en voorjaar konden ook onze ledenvergaderingen geen doorgang vinden, alsook het overleg tussen de onderdelen Brabant en Limburg. Veel leden hebben aangegeven dat de digitale ontmoeting ook heel veel onmogelijkheden met zich meebrengt en heeft dus een sterke voorkeur voor de fysieke ontmoetingen. De coördinatiegroep gaat daartoe binnenkort de agenda voor de bijeenkomsten vastleggen nu de versoepelingen de overhand krijgen. Het is van belang dat de leden elkaar op af-

zienbare termijn weer fysiek kunnen treffen. Dat zal naar verwachting na de zomer worden.

• • • Die ontwikkeling zien we langzaam maar zeker ook terug in de activiteiten die er worden georganiseerd. In de recent verschenen VPW-Mededeelingen (juni/juli) van het onderdeel Limburg beginnen verschillende activiteiten weer aan te trekken (zie: www.vpwinfo.nl/images/VPW_Limburg/Nieuwsbrief_VPW_Limburg_juni-juli__2021.pdf)

• • • Zo hebben afgelopen maart verschillende leden en organisaties in de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen meegewerkt aan de actie *Lopend Vuur* t.b.v. de positie van Vluchtelingen en Statushouders in Nederland. Op dit moment krijgt dat een vervolg in de actie *20.000 Namen* en worden andere (groeps-)activiteiten voorzichtig weer opgepakt.

• • • Afscheid hebben we moeten nemen van *Jan Franken*, onze gewaardeerde beleidsmedewerker. Jan was een rots in de branding als het ging om de (andere) arbeidsrechtelijke positie van verschillende pastoraal werkers in Limburg. Of het begeleiden van het proces van meningsvorming richting fusie met de CNV. En natuurlijk alles wat te maken had met de inhoud van het VPW-info bulletin. Al dat en nog veel meer kon bogen op de deskundige mening en inzet van Jan. We zij hem daarvoor veel dank verschuldigd.

| Piet Linders

■ VPW Utrecht

• • • Bezoek aan de bisdomstaf

Op 14 april jl zijn Antoinette Bottenberg en Leo Geurts ontvangen op de Maliebaan voor het 'protocollaire gesprek' met Mgr. Eijk, vicaris Hoogenboom en mr. Zuijdwijk. De agenda:

• Jaaroverzicht VPW-Utrecht

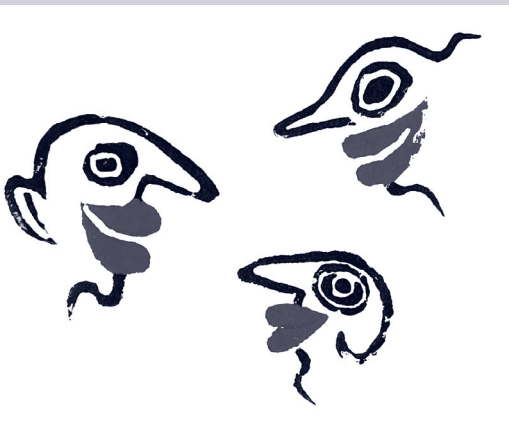
We hebben een toelichting gegeven bij het ledenaantal (67 actief, 67 met pensioen), verteld over de integratie met het CNV, over de nieuwe opleiding geestelijke verzorging TST. We hebben onze voornemens aangegeven voor de jaarvergadering, en verteld over het voornemen van CNV/VPW om een webinar te houden voor pastores om *Fratelli Tutti* hanteerbaar te maken voor de parochie.

• Online kerk zijn

We hebben gevraagd naar ervaringen en naar mogelijke ondersteuning van technische mogelijkheden en uitwisseling omtrent digitale kerk. Het bisdom voelde zich overvallen door de coronapandemie en kijkt met bewondering naar alle lokale initiatieven

• Publieke uitingen van de bisschop / bisschoppenconferentie

We hebben onze waardering uitgesproken over de campagnes met Kerstmis en Pasen. De brief van 1 oktober werd als bemoedigend ervaren in de tweede golf van de corona-epidemie. De brief rond de verkiezingen had een aantal mooie invalshoeken, maar werd al snel te moeilijk. Het bleek dat elke bisschop iets te zeggen had... Een perschef kon dat niet meer gladstrijken.

Het bericht uit Rome over het niet zegenen van homoseksuele relaties moest blijkbaar voor zichzelf spreken. Een pastoraal commentaar was niet nodig. Mgr. Eijk benadrukte met een citaat van paus JPII de eenheid tussen leer en leven.

• Communicatie rondom coronamaatregelen

Bij het laatste punt was de opmerking verhelderend dat veel via het CIO (Centraal Interkerkelijk Overleg) werd/ wordt afgesproken. Dat kost tijd, want ministers en hoge ambtenaren hebben ook een drukke agenda.

Het was een vriendelijk gesprek waarin we het niet altijd met elkaar eens zijn, maar ook wederzijds waardering uitspreken voor wat goed gaat.

• • • In herinnering Christien Kantochi

In februari 2021 overleed Christien heel plotseling. Een klap voor haar echtgenoot Ivan, die nog maar net met pensioen was gegaan. Tot 1 januari 2020 was Christien de secretaris van het bestuur van de VPW-U. Ons opgaan in het CNV maakte haar functie overbodig. Tot die tijd was ze contactpersoon, verslaggeefster van onze vergaderingen, bemiddelaar bij acties die ondernomen moesten worden,

ontvanger van post en archivaris. Ze dacht in het bestuurs-overleg – ook hardop – mee vanuit een continuïteit. Tot 2010 hield zij de ledenadministratie bij. Ze was aangenaam in het contact, betrokken en tegelijk bescheiden.

Ze werkte op de achtergrond. Bij gebrek aan archief weten we niet wanneer ze in deze functie is begonnen. We vermoeden omstreeks 2005. We vinden dit kenmerkend voor haar bescheidenheid. Ze was er. We zijn haar veel dank verschuldigd.

• • • **Jaarvergadering, eerste aankondiging**
Wij hopen dat onze jaarvergadering in 2021 weer live kan doorgaan. We hebben Gijs Visser van *Praktijk-Go* weer gevraagd om ons die dag te begeleiden. Hij was er ook in het voorjaar van 2018 (in Soest). De jaarvergadering zal, als de coronamaatregelen het dan toelaten, plaatsvinden op woensdag 13 oktober van 12-16 uur in de Emmauskerk in Nieuwegein. Uitnodiging en agenda volgen na de zomervakantie. Voor nu: *save the date!*

| Leon Geurts

COLOFON

VPWinfo.nl is het kwartaalblad van de Beroepsgroep VPW, onderdeel van **CNV Kerk en Ideëel** • ISSN 1574-9916 • Nr. 2, juli 2021.
• **Redactie VPWinfo.nl** Mirjam Dirx (hoofdredacteur), Manon van den Broek, Peter Derks, Marion Korenromp, Koos Tolboom, Jeroen van Lente
• **Redactiesecretaris** Mirjam Dirx • 't Vaartje 112, 5165 ND Waspik
T 0416 - 312385 / 06-444 60 207 • mijdirx@gmail.com
• **Grafisch ontwerp** Jeroen van Lente Grafisch ontwerper • Tielekeshoeven 32, 5242 KB Rosmalen • T 06 28 15 20 30 • E jeroenvanlente@msn.com
• **Druk** Drukkerij DekkersvanGerwen, Den Bosch

Foto's van de auteurs zijn door de auteurs zelf aangeleverd.

Foto's: Jeroen van Lente [p 24]. Illustraties: Jeroen van Lente [p 3, 10, 15, 22]

Ledenbijdrage 2020 – sector Zorg & Welzijn, Kerk en Ideëel

	Bruto	Netto *
Brutosalaris:		
Helft minimumloon of minder	€ 9,35 p/mnd	€ 5,79 p/mnd
Minimumloon of minder en jongeren t/m 23 jaar	€ 12,95 p/mnd	€ 8,02 p/mnd
Meer dan minimumloon	€ 17,50 p/mnd	€ 10,83 p/mnd
Volgtijd studenten MBO of HBO	Gratis	Niet van toepassing (de eerste maand wordt € 0,50 administratiekosten in rekening gebracht.)
Studenten overgangstarief (gedurende een jaar na het einde van het gratis lidmaatschap)	€ 5,00	€ 3,10
(Vroeg)gepensioneerden en uitkeringsgerechtigden (WW/WAO)	€ 9,35 p/mnd	Niet van toepassing

Voor betalingen anders dan per automatische incasso geldt een toeslag van € 1,- per betaling.

* Let op: De nettobedragen zijn gebaseerd op een contributieruggave van ruim 38%. Als werkend lid kun je een groot deel van je contributie terugverdienen. Het voordeel kan oplopen tot zo'n € 90,- per jaar. In het najaar ontvang je hierover automatisch bericht.

Organisatie CNV Kerk en Ideëel

• Postbus 2510, 3500 GM Utrecht, bezoekadres: Tiberdreef 4, 3561 GG Utrecht
E rkpastoraalwerk@cnv.nl • W www.vpwinfo.nl
• N. Foppen • E n.foppen@cnv.nl

• **Bestuur Beroepsgroep VPW** • H. Berbé, J. Deckers, M. van Tricht, L. Geurts, T. Halin, J. Houben, G.M.H. Kamsma-Kunst, H.J.M. Kint-van Os, G. Prevoo.
• **Landelijke Commissie Rechtspositie (LKR)** • J. van Beek, M. Bruijns, G. Damen, G. Dieteren, N. Foppen, T. Halin (voorzitter), W. Vroom, N. van Waterschoot (FNV)
• **Website** www.vpwinfo.nl • G. Prevoo, webmaster

Onderdelen van de beroepsgroep VPW in de bisdommen

• **VPW Den Bosch** vacature
• **VPW Breda** • Contactgroep: drs. J.M.A. Heezemans, Van Hatsumstraat 18, 4437 AG Ellewoutsdijk, 0113 - 548 201, breda@vpwinfo.nl
• **VPW Groningen-Leeuwarden** • Secretariaat: N. Bouma, Trambaan 15, 9251 LZ Burgum, 0511 705 336, [groningen-leeuwarden@vpwinfo.nl](mailto: groningen-leeuwarden@vpwinfo.nl)
• **VPW Haarlem-Amsterdam** • Secretariaat: H.J.M. Kint-van Os, Triade 45, 1901 GW Castricum, 06-24 60 38 29, kikikint@xs4all.nl
• **VPW Limburg** • Secretariaat: P. Linders, Stichting Groenewold, Roermond, 077 - 354 66 89, [limburg@vpwinfo.nl](mailto: limburg@vpwinfo.nl)
• **VPW Rotterdam** • Secretariaat: H.J.T. Dam, Alblashof 54, 2951 XR Alblasserdam, 06-12 37 40 02, [rotterdam@vpwinfo.nl](mailto: rotterdam@vpwinfo.nl)
• **VPW Utrecht** • Contactpersoon: L.Geurts, Pasteurstraat 106, 7316 GW Apeldoorn, 06-44 04 64 65, lgeurts-18@kpnmail.nl

Verzoek aan onze leden!

Als er iets verandert in uw gegevens wilt u dan zo vriendelijk zijn dit zelf aan te passen via mijn.cnv.nl of dit door te geven aan ons secretariaat: bel met CNVinfo, telefoon 030-7511003. Denk daarbij aan • Adresgegevens • Verandering van werkring of werksort • Arbeidsduurverandering (bijvoorbeeld van full-time naar half-time) • Het overgaan van studentlid naar werkend lid • Het met emeritaat gaan • Verandering van werkgever

Stropdas!

Ik ben niet van de stropdassen, de kostuums of overhemden met manchetknopen. Ik hou niet van kettinkjes om mijn nek of ringen aan mijn vingers. Trek mij maar een *Vanguard* jeans, een *Profumo* overhemd en een lamswollen trui aan en ik ben helemaal happy, zeker als mijn *Socks* dat ook zijn.

Bouwen aan de stad

Rob Lijesen

Maar op de dag des Heeren is alles anders. Zaterdagavond hang ik mijn kostuum al klaar, kies met zorg een bijpassend overhemd en sokken in de kleur van de riem. Een mooie stropdas geeft net dat beetje extra. Ik heb ze in allerlei kleuren en dessins, maar mijn favoriet is en blijft de knaloranje variant. Die strop zit om mijn nek op Koningsdag, tijdens de kranslegging op de 4e mei, maar straks ook op zondag 11 juli, de dag die een herhaling wordt van de 25e juni 1988.

Op zaterdagavond leg ik alles klaar voor de zondag, precies zoals mijn moeder dat deed in de zestiger jaren van de vorige eeuw. Het was haar steeds weer terugkerende ritueel voor vijf kinderen die de volgende dag naar de kerk moesten. Dat ene uurtje op zondag, zo begreep ik later, was haar enige rustmomentje van de week op die eerste etage van een vierkamerwoning, waar zeven mensen het leven met elkaar probeerden te delen.

Stropdassen, ik heb er een soort haatliefde verhouding mee. Het is voor mij een feest om bij een nieuw kostuum een shirt en een stropdas te kiezen. Ik tut wat af. Ik versta de kunst om menig verkoper tot wanhoop te brengen en blijf ijzig kalm als mijn styling adviseuse *sim-tonen* van een *nervous breakdown* begint te vertonen.

Maar dat alles is verleden tijd. De stropdas is passé! Een kostuum met wit overhemd, een kleurrijke print aan de binnenzijde en de knoopjes open tot zover als wenselijk en je bent gekleed voor elke gelegenheid: voor zon- én feestdagen, maar zeker ook bij uitvaarten. Dáár kwam ik achter toen ik afscheid van hem nam, de vader van een vriend van mij, die ook een beetje mijn vader is geweest en ik zijn zoon.

Het was bij hun een soort thuis, maar dan zonder een kruisbeeld aan de muur, geen lidmaatschap van de KRO en zeker geen stem op de KVP. Ik mocht bij de crematie spreken en sprak over vriendschap, trouw en onvoorwaardelijke steun, maar ook over het klimaat waarin ik daar en door hen gevormd werd om de anders denkende met respect en openheid te benaderen.

Tijdens die uitvaart kwam ik er achter dat ik de enige was die een stropdas droeg. 'Dat hoeft niet meer, Rob' werd door de nabestaanden in koor tot mij gezegd. Het is pijnlijk waar: talkshows zijn stropdas-loos, begrafenissen ook, recepties idem, zelfs de zondagen worden meer en meer stropdas-loos.

Tijdens de crematie zong Yves Montand – volgens mij – over: 'Les cravates mortes', hoe het is geweest, hoe ze verdwijnen zoals de zee de voetstappen in het zand wegspoelt. Maar ik leg me er niet bij neer. Zaterdagavond hang ik weer gewoon mijn kostuum klaar, kies zoals altijd met zorg een bijpassend overhemd en sokken in de kleur van de riem en op zaterdagavond de 10e juli de oranje stropdas, want de dag daarop volgend kleurt Wembley oranje. Nu alleen nog een kaartje.

Literatuur

bij de reflectie van Dr. J.W.G. (Sjaak) Körver

- Fitchett, G. (2011, 2011/04/25). Making our case(s). *Journal of Health Care Chaplaincy*, 17 (1-2), 3-18. <https://doi.org/10.1080/08854726.2011.559829>
- Körver, J. (2005). Organisatie, het pastorale beroep en supervisie. In W. Regouin & F. Siegers (Eds.), *Supervisie in opleiding en beroep. Verzameling tijdschriftartikelen uit de periode 1982-2002* (pp. 117-132). Bohn Stafleu van Loghum.
- Körver, J. (2016). Wat doen geestelijk verzorgers? Met case studies op naar practice-based evidence van geestelijke verzorging. *Tijdschrift Geestelijke Verzorging*, 19 (82), 10-19.
- Kruizinga, R., Körver, J., den Toom, N., Walton, M., & Stoutjesdijk, M. (Eds.). (2020). *Learning from Case Studies in Chaplaincy. Towards Practice Based Evidence & Professionalism*. Eburon.
- Mintzberg, H. (2006). *Organisatiestructuren*. Pearson/Prentice Hall.
- Toom, N. den, Walton, M., & Körver, J. (2019). Jezelf als een ander. *Handelingen*, 46 (2), 39-48.
- Vosman, F. (2012). Geestelijke verzorging in transitie. *Tijdschrift Geestelijke Verzorging*, 15 (68), 15-22.
- Walton, M., & Körver, J. (2017). Dutch Case Studies Project in Chaplaincy Care. A description and theoretical explanation of the format and procedures. *Health and Social Care Chaplaincy*, 5 (2), 257-280. <https://doi.org/10.1558/hsc.34302>
- Wilde, F. H. P. de (2008). *Stoeien met organisaties. Een organisatiekundige inleiding* (7 ed.). Eburon.
- Yalom, I. D. (1980). *Existential psychotherapy*. Basic Books.